

Ключник Л. В.

Формування доходів домашніх господарств у Карпатському регіоні: стан та шляхи удосконалення

У статті досліджено процеси формування сукупних ресурсів домашніх господарств в Україні та її регіонах. На основі проведеного аналізу показників доходів домогосподарств в областях Карпатського регіону, запропоновано ряд заходів для підвищення добробуту населення.

Ключові слова: домашні господарства, сукупні ресурси домашніх господарств, доходи домашніх господарств, грошові перекази, тіньові доходи

Актуальність дослідження. В посткризових умовах зниження інвестиційної активності на міжнародному фінансовому ринку фінансові ресурси домашніх господарств є одним із основних чинників економічного зростання держави, а також відіграють важливу роль у функціонуванні її фінансової системи. Адже за рахунок податків з доходів населення державі надходить значна частина коштів до бюджету, соціальні трансферти формують значну частину їх видатків. Фінансові ресурси домогосподарства забезпечують економіку країни вільними грошовими коштами за рахунок своїх заощаджень та накопиченням коштів у фінансово-кредитних установах, а відтак вони є рушійною силою, яка забезпечує економічне зростання не лише країни, а і її окремих регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, що пов'язані з економічною та фінансовою діяльністю домашніх господарств, приділяють значну увагу сучасні вітчизняні науковці, серед яких: І. Бондар, О. Ватаманюк, Н. Дорофєєва, Е. Лібанова, С. Мельник, С. Панчишин, М. Савлук, Н. Федірко, В. Федосов, Т. Кізіма, С. Юрій та ін.

Метою статті є дослідження процесів формування сукупних ресурсів домашніх господарств в Україні та тенденції їх формування в Карпатському регіоні, а також визначення способів підвищення добробуту населення шляхом оптимізації структури надходжень домогосподарств, на основі проведеного аналізу у Карпатському регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові ресурси домогосподарства – це грошові кошти (власні і залучені), що перебувають у його розпорядженні та призначені для виконання фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат (виробничих і споживчих). Фінансові ресурси домогосподарства включають грошові доходи, вартість продукції з особистого підсобного господарства, пільги та субсидії, а також інші надходження [8].

Департамент обстежень домогосподарств Державного комітету статистики України використовує поняття «сукупні ресурси» при характеристиці загальної величини доходів домашніх господарств. Це пояснюється тим, що заощадження домогосподарств (неорганізовані) не є доходами.

Структуру сукупних ресурсів домогосподарств за макрорегіонами України подано у табл. 1.

Структура сукупних ресурсів домашніх господарств за
макрорегіонами України у 2012 р. (у середньому за місяць у
розрахунку на одне домогосподарство, %)

Показники	Всі домогосподарства	Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
Оплата праці	50,9	52,4	54,4	51,0	52,5	40,9	58,3	45,6	43,5
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,1	2,4	3,5	4,0	7,1	2,6	2,4	7,3	2,9
Доходи від продажу сільгосппродукції	2,9	2,3	1,5	3,4	2,9	6,1	1,8	2,5	4,6
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,2	0,2	0,0
Доходи від продажу нерухомості	0,1	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Доходи від власності	0,8	0,9	0,4	1,5	1,1	1,4	0,5	0,1	0,8
Пенсії	23,5	24,3	27,3	22,8	22,2	24,4	20,9	22,0	24,6
Стипендії	0,6	0,8	0,6	0,7	0,4	0,6	0,6	0,8	0,5
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	3,0	2,7	1,7	3,0	3,0	3,8	2,6	3,8	4,3
Грошова допомога від родичів та інших осіб	4,3	4,1	3,0	4,0	4,3	5,5	4,5	5,7	3,8
Аліменти	0,3	0,2	0,3	0,6	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Інші грошові доходи	1,0	0,8	1,3	1,0	0,7	1,1	0,7	1,1	1,3
<i>Усього грошових доходів</i>	<i>91,6</i>	<i>91,2</i>	<i>94,4</i>	<i>92,1</i>	<i>94,7</i>	<i>86,7</i>	<i>92,7</i>	<i>89,4</i>	<i>86,6</i>
Вартість спожитої продукції з ОПГ і від самозаготівель	3,6	4,4	1,3	2,8	2,3	6,7	2,2	5,9	7,4
Пільги та субсидії безготівкові	1,0	1,4	1,3	0,9	0,4	1,0	1,1	0,6	1,2
Грошова оцінка допомоги від	1,3	1,3	0,7	1,2	0,8	2,1	1,3	1,6	2,1

родичів та інших осіб продовольчими товарами									
<i>Усього негрошових доходів</i>	5,9	7,1	3,3	4,9	3,6	9,8	4,6	8,1	10,7
<i>Всього загальних доходів</i>	97,5	98,3	97,7	97,0	98,3	96,5	97,3	97,5	97,3
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги	2,5	1,7	2,3	3,0	1,7	3,5	2,7	2,5	2,7
<i>Всього сукупних ресурсів</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Складено за: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2013. – Ч. 1.

Структура сукупних ресурсів домогосподарств за макрорегіонами (табл. 1) свідчить про те, що в економіці країни залишається значною диференціація рівня оплати праці: найнижча частка оплати праці у структурі сукупних ресурсів у домогосподарств Карпатського (45,6%), Подільського (40,9%) та Поліського (43,5%) регіонів; найвища – Центрального (58,3%) та Донецького (54,4%) регіонів. У Карпатському регіоні, порівняно з рештою економічних регіонів країни, значна частка населення займається підприємницькою діяльністю (7,3% у структурі сукупних ресурсів); значну частину у Карпатському регіоні займають соціальні допомоги та соціальні трансферти – близько 40% (рис. 1). Доходи від власності на сьогоднішній день не відіграють суттєвої ролі – лише 0,1%, така ж ситуація і в решті регіонів України.

Останніми роками одним із важливих факторів збільшення доходів домогосподарств в областях Карпатського регіону України стала трудова міграція за кордон. Статистика свідчить, що в середньому один мігрант, який перебуває в Італії, щороку пересилає додому близько 5 тис. дол. США, а по Карпатському регіону щорічні доходи тільки сільських домогосподарств від трудових мігрантів сягають 9 тис. дол. США [2]. Якщо врахувати той факт, що масштаби зовнішньої трудової міграції становлять 14-15% від загальної чисельності населення, то можна стверджувати, що доходи від трудової міграції в сучасних умовах є суттєвим джерелом формування сукупних доходів домогосподарств.

Загальновідомо, що рівень доходів членів домогосподарств є найважливішим показником їхнього добробуту, оскільки визначає матеріальні та духовні можливості життя людини, її відпочинку, здобуття освіти, підтримання здоров'я та задоволення інших потреб. Для оцінки рівня і динаміки доходів домогосподарств використовують показники номінального (загальна сума доходів, які домогосподарства отримали протягом певного періоду часу без урахування купівельної спроможності, рівня цін і темпів інфляції) і реального доходу.

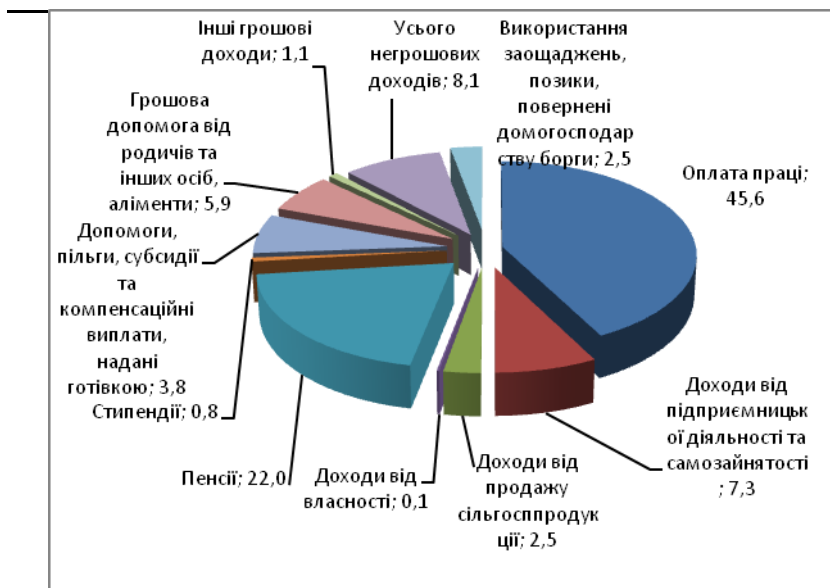


Рис. 1. Структура сукупних ресурсів домашніх господарств Карпатського регіону у 2012 р., %

В Україні, зокрема у Карпатському регіоні, важливим джерелом реальних доходів домогосподарств залишаються тіньові доходи, які провокують низку негативних моментів у вітчизняній економіці, адже «тіньова діяльність спричиняє понад 43% загальної нерівності доходів» [3].

Упродовж 2006-2011 рр. у Карпатському регіоні спостерігається постійне і досить суттєве зростання номінальних доходів населення (майже на третину щороку, окрім 2009 р., що є наслідком світової фінансової кризи), його реальні доходи зростають значно повільніше, що пов'язано насамперед із впливом інфляції на їх величину (особливо це було відчутно у 2008 р., коли приріст реальних доходів населення становив лише 9,6%, у Закарпатській обл. – 11,9%, Івано-Франківській – 9,8%, у Львівській та Чернівецькій обл. – лише 5% та 2,3% відповідно) (табл. 2). А у 2009 р. реальний наявний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, порівняно з 2008 р. зменшився на 10%, у Закарпатській та Івано-Франківській обл. – на 8,8%, у Львівській обл. – на 11,7%, у Чернівецькій обл. – на 2,2%.

Таблиця 2.

Динаміка номінального, наявного та реального доходів населення областей Карпатського регіону України у 2006-2011 рр.

Показники	2006р.		2007р.		2008р.		2009р.		2010р.		2011р.	
	млн. грн.	%до поперед. періоду	млн. грн.	%до поперед. періоду	млн. грн.	%до поперед. періоду	млн. грн.	%до поперед. періоду	млн. грн.	%до поперед. періоду	млн. грн.	%до поперед. періоду
Україна												
Всього доходів	472061	123,8	623289	132,0	856633	137,4	894286	104,4	1101175	123,1	1266753	115,0
Наявний дохід	363586	121,9	470953	129,5	646337	137,2	661915	102,4	847949	128,1	988983	116,6

Формування доходів домашніх господарств у Карпатському регіоні: стан та шляхи удосконалення □

Наявний дохід на одну особу, грн.	771,0	122,7	10126,0	130,3	13972,4	138,0	14372,8	102,9	18485,6	128,6	21637,9	117,1
Реальний наявний дохід	-	111,8	-	114,8	-	109,6	-	90,0	-	117,1	-	108,0
Карпатський регіон												
Всього доходів	51180	121,6	67421	134,4	90610	131,7	93947	134,4	118297	125,9	134234	113,5
Наявний дохід на одну особу, грн.	6423,6	119,9	8230,4	128,1	10859,7	131,9	11170,4	102,9	14431,5	129,2	16694,0	115,7
Реальний наявний дохід	-	110,5	-	116,3	-	107,3	-	89,9	-	119,2	-	108,4
Закарпатська обл.												
Всього доходів	9134	121,7	12103	132,5	16033	132,5	16492	102,9	20841	126,4	23888	114,6
Наявний дохід на одну особу, грн.	5757,7	119,4	7323,8	127,2	9664,5	131,9	9764,5	101,0	12699,6	130,1	14662,9	115,5
Реальний наявний дохід	-	109,6	-	116,8	-	111,9	-	90,2	-	119,7	-	108,9
Івано-Франківська обл.												
Всього доходів	11232	123,2	14779	131,6	20143	136,3	21023	104,4	26504	126,1	30255	114,2
Наявний дохід на одну особу, грн.	6463,4	121,5	8336,0	128,9	11262,8	135,1	11692,4	103,8	15009,4	128,4	17238,4	114,9
Реальний наявний дохід	-	113,1	-	118,3	-	109,8	-	90,2	-	118,7	-	107,8
Львівська обл.												
Всього доходів	23804	120,1	31361	131,7	42220	134,6	43813	103,8	54838	125,2	61912	112,9
Наявний дохід на одну особу, грн.	7394,7	119,2	9523,8	128,8	12718,3	133,5	13211,3	103,9	16513,8	125,1	19240,2	116,5
Реальний наявний дохід	-	110,5	-	116,1	-	105,0	-	88,3	-	113,2	-	107,7
Чернівецька обл.												
Всього доходів	7010	121,4	9178	130,9	12214	133,1	12619	103,3	16114	127,7	18179	112,8
Наявний дохід на одну особу, грн.	6078,0	119,7	7738,0	127,3	9793,2	126,6	10013,3	102,2	13503,3	134,9	15634,4	115,8
Реальний наявний дохід	-	108,7	-	114,1	-	102,3	-	90,8	-	125,0	-	109,2

Складено за: Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2012. – 560 с.

Окрім того можна зробити висновок, що оподаткування доходів громадян на зміну величини їхніх реальних доходів впливає несуттєво, адже темпи зростання наявних доходів населення майже не відрізняються від темпів зростання його номінальних доходів (у межах 120-140%).

Найважливішим джерелом доходів домогосподарств в Україні є заробітна плата.

Як свідчать дані табл. 3, диференціація заробітної плати найманих працівників досить значною є у територіальному розрізі. Так, у 2012 р. середня заробітна плата в цілому по Україні становила 3026 грн., у Чернівецькій обл. середня заробітна плата становила 2329 грн., тобто співвідношення між найнижчою (у Карпатському регіоні) і середньою заробітною платою по Україні становило 1,3 рази. Номінальна заробітна плата зростала в Україні та Карпатському регіоні (період 2006-2012 рр.) щорічно на 25-30%, у 2008 р. більш ніж на 30%, однак темпи зростання реальної заробітної плати є не такими високими – з 2006 року вони постійно

уповільнюються. У 2008 році зростання реальної заробітної плати становило лише 6,3% в середньому по Україні та 7,1% у Карпатському регіоні. Глобальна фінансова криза призвела до зниження темпів зростання реальної заробітної плати в Україні та її регіонах. У 2009 р. реальна заробітна плата населення України зменшилась на 9,2%, Карпатського регіону – 6,9% (Львівської обл. – 9,9%, Івано-Франківської – 8,8%, Закарпатської та Чернівецької обл. – майже на 5%). Така ситуація зумовлена передусім впливом інфляційних процесів на величину реальної заробітної плати.

Таблиця 3.

Динаміка середньомісячної заробітної плати та індексів середньомісячної номінальної і реальної заробітної плати найманих працівників у Карпатському регіоні за 2005-2012 рр.

Регіони	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. до 2005 р. %
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.								
Україна	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026	327
Карпатський регіон	883	1126	1492	1594	1871	2127	2449	313
Закарпатська	868	1091	1453	1562	1846	2069	2351	311
Івано-Франківська	923	1180	1543	1627	1927	2213	2539	308
Львівська	923	1183	1570	1667	1941	2244	2578	315
Чернівецька	819	1051	1402	1523	1772	1985	2329	320
Темпи зростання/спадання номінальної заробітної плати, %								
Україна	129,2	129,7	133,7	105,5	120,0	117,6	114,9	86,0
Карпатський регіон	130,1	127,5	132,6	107,0	120,0	113,7	115,2	81,7
Закарпатська	130,5	125,7	133,2	107,5	118,8	112,1	113,6	80,8
Івано-Франківська	128,6	127,9	130,8	105,5	121,8	114,8	114,8	81,7
Львівська	129,5	128,1	132,8	106,2	119,0	115,6	114,9	84,8
Чернівецька	131,8	128,4	133,4	108,6	120,4	112,1	117,3	79,7
Індекс реальної заробітної плати, %								
Україна	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	90,4
Карпатський регіон	119,9	113,9	107,1	93,1	111,3	117,8	115,4	94,8
Закарпатська	119,7	113,6	111,6	95,5	109,0	105,7	114,2	85,8
Івано-Франківська	120,0	115,4	105,2	91,2	112,6	108,0	114,9	85,6
Львівська	120,3	113,4	104,0	90,1	108,1	106,7	114,4	87,2
Чернівецька	119,5	113,0	107,4	95,6	115,5	105,9	118,0	84,7

Складено за: Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Відставання рівня заробітної плати областей Карпатського регіону від середньої по Україні має стійкий характер, що частково можна пояснити дією «кумулятивної причинності» (регіони, які володіють вихідними перевагами, залучають дедалі більше капіталу та робочої сили з регіонів, що перебувають у менш привабливих мовах) [1].

Важливою проблемою, яка з початком економічної кризи знову стала

актуальною для України, є заборгованість із заробітної плати, котра, зменшуючись упродовж останніх років, у 2008 р. знову різко зросла. Причому, найбільше заборгували населенню східних областей України, найменші борги – перед населенням Карпатського регіону [6].

На сьогодні, попри дії державних органів управління, в Україні відсутні значні позитивні зміни у здійсненні соціальної політики, а ситуація ще далека від характеристик соціальної держави. Так, у 2012 році середньомісячна заробітна плата у 2,65 раз перевищувала прожитковий мінімум, пенсія з урахуванням усіх компенсаційних виплат і цільових допомог, передбачених законодавством, становила лише 1253,3 грн. 15,5% населення держави має середньодушові доходи нижче прожиткового мінімуму, тобто живе за межею бідності. А частка домогосподарств із середньодушовими грошовими доходами нижчими за 1134 грн. (при встановленому у 2012 році прожитковому мінімумі 1218 грн.) у 2012 році наближається до позначки у 25%. При цьому, більше 30% з них мають 4 і більше дітей [6, с. 385-387].

Варто зауважити, що зазначений прожитковий мінімум розрахований тільки для біологічного виживання. До бідних варто відносити такі родини, які витрачають на харчування понад третину свого прибутку [5]. В Україні у 2012 році на продукти харчування та безалкогольні напої домогосподарства витрачали 51,6% усіх сукупних витрат [6, с. 406].

Забезпечення зростання доходів населення є одним із ключових напрямків державної політики і чи не найповніше відображає її результативність [4].

Важливим завданням держави – спрямовувати свої зусилля на підвищення добробуту населення, збільшення частки оплати праці в структурі доходів та ВВП, відновлення відтворювальної функції заробітної плати, посилення державних соціальних гарантій з виплати заробітної плати. Як показує зарубіжний досвід, частка заробітної плати у новоствореній вартості за первинного розподілу не повинна бути меншою від двох третин (при її зменшенні підриваються стимули до праці, знижується ефективність суспільного виробництва). В Україні частка заробітної плати у ВВП упродовж останніх років не перевищує 45%, тоді як у країнах ЄС – у середньому 65%. У собівартості вітчизняної продукції частка витрат на оплату праці становить близько 14%, у європейських країнах – 30-35% [7]. Як наслідок, більшість українських працівників сьогодні перебуває за межею бідності.

Висновки. На сьогоднішній день для удосконалення діючої системи оплати праці необхідно: підвищити частку доходів від трудової діяльності до рівня розвинутих країн; ліквідувати заборгованість із виплати заробітної плати та недопущення її виникнення у майбутньому; зменшення нарахувань на фонд оплати праці. Отже, розроблення заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу інфляції на доходи населення, має стати першочерговим завданням уряду під час формування державної політики регулювання доходів населення, яка сприятиме підвищенню добробуту як окремих домогосподарств, так і суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Баланда А. Доходи населення в контексті безпечного розвитку особи та суспільства / А. Баланда // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 5. – С. 6.
2. Біттер О. Грошові та сукупні доходи сільських домогосподарств Карпатського регіону / О. Біттер // Економіка України. – 2006. – № 2. С. 62.

3. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. / за ред. С. В. Мочерного. – Л. : Світ, 2006. – Т. 2. – С. 214.
4. Лупенко Ю. О. Сучасні тенденції доходів сільського населення / Ю. О. Лупенко // Фінанси України. – 2006. – №5.
5. Самуэльсон П. Экономика. Пер. с англ. / П. А. Самуэльсон; - Севастополь : Ахтиар, 1995. - 384 с.
6. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2013. – 560 с.
7. Тресвятська Т. Умови та проблеми становлення середнього класу в Україні / Т. Тресвятська // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 7. – С. 26.
8. Юрій С. І. Фінанси: підручник. / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

Ключник Л.В.

Формирование доходов домашних хозяйств в Карпатском регионе: состояние и пути совершенствования

В статье исследованы процессы формирования совокупных ресурсов домашних хозяйств в Украине и ее регионах. На основе проведенного анализа показателей доходов домохозяйств в областях Карпатского региона, предложен ряд мер по повышению благосостояния населения.

Ключевые слова: домашние хозяйства, совокупные ресурсы домашних хозяйств, доходы домашних хозяйств, денежные переводы, теневые доходы

Ключник Л.В.

Formation of household income in the Carpathian region: status and ways to improve

The article investigates the processes of formation of the aggregate resources of households in Ukraine and its regions. Based on the analysis of the income of households in the regions of the Carpathian region, proposed a number of measures to improve welfare.

Keywords: households, total household resources, household income, remittances, shadow income